

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. І.І.МЕЧНИКОВА

На правах рукопису

КРИВУЛЯ Валентина Олександрівна

ЗАСОБИ ВИРАЗУ ДИРЕКТИВНОСТІ В НІМЕЦЬКОМУ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНОМУ ТЕКСТІ

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 1994

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпропетровському державному університеті.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
БЕДЕНЬКОВА Майя Сергіївна

Офіційні опоненти:

– доктор філологічних наук, професор БЕРЕСНІВ Сергій
Данилович;

– кандидат філологічних наук, доцент ЯЦІЙ Михайло
Захарович.

Провідна установа – Запорізький державний університет.

Захист відбудеться " 9 " червня 1994 року о
13.00 годині на засіданні вченої ради К 068.24.08 з філологіч-
них наук в Одеському державному університеті: 270058, Одеса,
Французький бульвар, 24/26, ауд. II6.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Одеського університету.

Автореферат розісланий " 5 " травня 1994 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ука

Тхор Н.М.

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00777460 (V)

ДБ - 30.154
1
Доцільність вивчення засобів висловлювання директивності в науково-технічному тексті відзначається у працях як вітчизняних, так і зарубіжних лінгвістів. Поданий прагматичний тип висловлювання пов'язаний з директивним мовним актом, під яким ми, услід за С.І.Беляєвою, розуміємо таку функціонально-прагматичну категорію, яка з допомогою мовних засобів відображає намір того, хто говорить "спонукає адресата здійснити або не здійснити дію або змінити /не змінити/ якийсь станoviще" /Беляєва С.І., 1988, 7 /.

Дослідники категорії директивності в окремих мовах прийшли до висновку, що подана категорія не зводиться лише до категорії граматичного способу /Беляєва С.І., 1988; Гречко В.К., 1986; Прибиток І.І., 1971/.

Саме різниця лексичних і граматичних форм іГ вираження, що містять сему "каузація іГ", дозволяє говорити про систему засобів вираження поняття директивності в кожній конкретній мові, яка досліджується.

З комунікативною функцією мови співвідносяться контактнoустановча /фатична/, конативна /засвоєння/, волюнтаривна /вплив/ і функція зберігання та передачі національної самосвідомості, традицій культури та історії народу /Лінгвістичний енциклопедичний словник, 1992, 564/.

Актуальність цієї дисертаційної роботи обумовлена недостатнім вивченням директивності як лінгвостилістичного явища із-за ряду її своєрідних рис виявлення в науково-технічних текстах, що пов'язано з тим фактом, що директивність та каузація мають значну посткомунікативну силу /Почепцов О.Г., 1985, 148/.

Адресат збуджується до продуманого наміру зробити щось, пов'язане з розумовою і практичною діяльністю, він повинен знайти відповідь відносно прийняття /неприйняття/ наукової гіпотези, наслідків експерименту, продовжити науковий пошук, використати наслідки діяльності попередників в даній галузі науки і техніки тощо.

Комунікативна інтенція того, хто розмовляє, пов'язана з вираженням суб'єктивної модальності /Виноградов В.В., 1975; Золотова І.Ф., 1973; Шведова Н.Ю., 1980; Петров Н.С., 1982/, а вона в кожному окремому комунікативному акті та його породженні - тексті висловлює різний ступінь співпричетності, зацікавленості відправника інформації в дії на адресата і повідомлення йому свого ставлення до того, що висловлюється. Науково-технічний текст вносить в цьому відношенні свої корективи та модифікації.

На сучасному етапі вивчення категорії директивності необхідно включити в понятійний апарат поняття: адресант і адресат, намір /інтенція/ мовця, ілюкутивна сила висловлювання, — іншими словами, повинен враховуватись людський фактор, діяльний характер висловлювання та його дія на адресата, прагматика.

Директивні мовні акти у сфері науково-технічної діяльності людини характеризуються відповідною специфікою мовного вираження. Вони пов'язані, насамперед, з письмовою мовою, з відсутністю реального адресата. Тому деякі лінгвісти вважають, що вираження осіб, предметів та стимульованих дій має потенціальний характер. Предмети і речі, про які йдеться, їх свідомість, виробництво, обробка тощо мисляться не тільки як конкретні і реально існуючі в цей момент, але й "як речі, які можуть бути виготовлені через рік, два, три тощо" /Гречко В.І., 1986, 6 /.

Ця неконкретність, потенціальність відображена з допомогою особливих лексичних і граматичних засобів, своєрідності вираження модуса по дії прескрптивів, реквестивів і сугестивів в науково-технічному тексті.

Директивний зміст в науково-технічному тексті, як встановили дослідники, звичайно представлено на фоні і у взаємозв'язку з трьома модальними сферами висловлювання: бажаності, можливості, необхідності /Беляєва Є.І., 1988; Гречко В.К., 1986; Зільберман Л.І., 1988; Звеєрева С.А., 1985/.

При цьому виявляється, що в галузі лексико-граматичних і синтаксичних структур перед дослідником відкриваються "невичерпні можливості окремих структур як у плані вираження інтенції мовця, так і в плані їх модифікацій в залежності від функціонального стилю та жанру тексту, що досліджується" /Золотова Г.А., 1973, 52/.

У роботі вживаються також поняття "акцентуатор" та "інтенсифікатор", які взяті із робіт Кожинової М.Н. і Сущинського І.І., присвячених вивченню засобів висловлення категорії акцентуації. Акцентуатори, на думку дослідників, сприяють концентрації, залученню уваги адресата до висловлювання або до відповідної частини висловлювання.

Оскільки нас цікавить лінгво-мовленнєвий аспект конструкцій з директивним змістом, то визначено нами такі вихідні постулати:

- письмовий вид мови;
- відсутність реального адресата;
- потенціальність стимульованої дії;

- вираження директивності в тісній взаємоді з вираженням модальних значень бажаності, можливості, необхідності;
- своєрідність виявлення мотивації, адресування та відзначення стимульованої дії.

Новизна дослідження та його теоретична цінність полягає у висновках відносно системи засобів вираження директивності в науково-технічному тексті і встановлення частотності цих засобів, в новому підході до виявлення лінгво-стилістичних особливостей лексико-граматичних і синтаксичних структур з директивним змістом, в розвитку ідей відносно категорії "акцентності" /Кожина І.Н., 1987; Троянська Е.С., 1989; Сушинський І.І., 1984 та інш./ на конкретному мовному матеріалі - науково-технічних текстах сучасної німецької мови. Новизна полягає і в самому підході - використанні лінгво-мовленнєвого аспекту висвітлення директивних конструкцій.

Метою цього дисертаційного дослідження є вивчення засобів висловлювання директивності в науково-технічному тексті.

Головна мета визначила конкретні завдання дослідження, які можна сформулювати так:

1. Виявити основні лексико-граматичні і синтаксичні конструкції із значенням директивності в науково-технічному тексті;
2. Встановити модальні модифікації даних конструкцій;
3. Визначити своєрідність та специфіку "наповнення" директивних конструкцій;
4. Встановити роль "інтенсифікаторів" в тексті при вираженні директивності;
5. Виявити своєрідність відображення в директивах таких мовно-лінгвістичних факторів, як мотивація, адресування, відображення стимульованої дії.

Наукова достовірність та надійність відправних положень, системи доказів і висновків забезпечуються широтою використання лінгвістичних джерел /список найменувань складається з 193 позицій/, надійністю методологічної та теоретичної бази, репрезентативністю дослідженого матеріалу та обробкою результатів дослідження методами математичної статистики.

Практична цінність дослідження вбачається в можливості конкретного використання її висновків в практиці викладання німецької мови в технічному вузі /вони вже частково використовувалися кафедрою іноземних мов Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту/, у викладанні теоретичних курсів "Стилістика німецької мови", в спеціальних курсах для студентів-германістів та аспірантів, для широкого кола лінгвістів.

Методи дослідження. Основний підхід до вивчення директивності в науково-технічному тексті – комунікативно-діяльний /Sprechhandlungstheorie / з урахуванням елементів теорії семантичного синтаксису і теорії "акцентування", а також синтаксичного моделювання. Частково були використані методи математичної статистики з метою виявлення частотності вживання окремих синтаксичних моделей.

Матеріалом дослідження стали тексти, взяті із монографій, навчальних посібників, статей з будівельної справи, робототехніки, електронно-обчислювальної техніки тощо /загальний обсяг 11973 сторінки/. Корпус прикладів складає 6900 випадків вживання директивів в науково-технічному тексті.

На захист виносяться такі положення:

1. Директивні конструкції у німецькому науково-технічному тексті утворюють систему засобів з їх специфікою в плані лінгвостилістичному, і в плані частотності.
2. Директивний зміст перехрещується та взаємодіє з іншими модальними значеннями тексту і його інтенсифікаторами, акцентуваторами.
3. Директивність в науково-технічному тексті пов'язана з інтра-текстовою та екстратекстовою реляціями.
4. Ряд специфічних рис директивності науково-технічного тексту висвітлює лінгво-мисленнєвий аспект їх розглядання і врахування таких факторів мовленнєвого комунікативного акту, як мотивація, адресування, вираженість стимульованої дії.

Апробація матеріалу: за темою дисертації прочитані доповіді на міжвузівських, регіональних і міжнародних науково-практичних семінарах і конференціях: "Шляхи підвищення ефективності мовної дії в умовах ділової комунікації" /Челябінськ,

1990/; "Когнітивна і комунікативна структура тексту. Функціональний аналіз" /Дніпропетровськ, 1991/; "Іноземні мови в науковій діяльності фахівця" /Ташкент, 1991/; "Проблеми мов для спеціальних цілей, накової і професійної комунікації" /Київ, 1993/; "Методи порівняльно-зіставного дослідження романських та германських мов" /Прославль, 1992/.

За матеріалами дослідження є 8 публікацій.

Структура роботи визначається її метою та завданнями:

Перша глава присвячена виявленню засобів вираження директивності в науково-технічному тексті та встановленню їх частотності;

Друга глава – розгляду директивного висловлювання в лінгво-мовленнєвому аспекті. Крім того, дисертація містить вступ, висновки, список використаної літератури, список джерел та їх приписаний індексів.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтований вибір теми, її актуальність та оригінальність, вказані методи дослідження, його завдання та положення, що виносяться на захист.

У главі I, яка складається із чотирьох розділів, виявлені основні лексико-граматичні та синтаксичні конструкції із значенням директивності в німецькому науково-технічному тексті /далі – НТТ/. При цьому звертається увага як на моделі, так і на їх лексико-граматичне наповнення. Аналіз моделей має структурно-семантичний характер, оскільки враховуються різні типи та види фонової модальності, а також своєрідність її модифікацій /бажаності, необхідності та можливості/, які виявляє НТТ.

Оскільки НТТ відрізняється узагальнюючим, безособовим характером, то при вивченні директивів простежується взаємозв'язок "директивність" і суб'єкт дії /або суб'єкти дії/, особливо, якщо висловлюється "сумісність" дії.

Дослідники вказують на можливість особливої акцентуації висловлюваньч /Жолина М.Н., 1987; Суциський І.І., 1984 тощо/, тому в роботі визначається, за допомогою яких засобів в НТТ можливо залучити увагу а ресата до висловлювання, яке є директивом, що при-

вертає потенціального адресата до виконання будь-якої розумової або практичної дії.

Виявляється також частотність вживання засобів вираження директивності в НТТ.

Структура директивної ситуації в НТТ відрізняється своєрідністю. Вона визначена фактом відсутності реального адресата. Але адресат не усувається, він мислиться як якийсь потенціальний одержувач інформації. Тому, незважаючи на монологічний характер НТТ, він не усуває діалогізації /Славгородська Л.В., 1986/.

Схематично можна показати головні компоненти структури директивної ситуації таким чином:

A_1 повідомляю, що я $\left\{ \begin{array}{l} \text{хочу} \\ \text{повинен} \\ \text{бажаю} \end{array} \right.$, щоб A_2 /виконав будь-яку розумову або практичну дію/

де A_1 - відправник інформації,

A_2 - одержувач інформації.

Для нашого дослідження відображення структури директивної ситуації, очевидно, розкривається у специфічному мовальному характері висловлювання, у зв'язку з оформленням особи мовця і особи реципієнта, у вираженні ступеня категоричності висловлювання і в його акцентності.

Вивчений нами матеріал переконує в тому, що модальні значення можливості, необхідності і бажаності відображаються в НТТ таким чином, що в випадку модального контексту /або імперативної ситуації/ він, як правило, має явну тенденцію до вираження директивної модальності/.

Синтаксичні конструкції, які ми розглянемо, і які виражають директивну модальність, є, з точки зору стилістично-мовної системи, окремими випадками виявлення категорії акцентності.

Вважається, що зафіксовані нами в німецькому НТТ синтаксичні конструкції, як виразники директивності, можуть бути також розглянуті і як засоби вираження акцентності.

Наприклад, вставна частина складного речення є блоком-акцентуатором /блоком-активізатором/, призначення якого - залучити увагу адресата /читача/ до викладів, суджень, пропозиції тощо, які наявні в залежній /підрядній/ частині речення. Це "формаль-

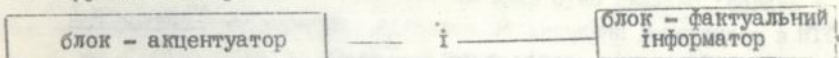
но-інформативний елемент, значення якого в повній мірі розкривається лише в наступному реченні" /Кожина М.Н., 1987, 38/.

Подібна рухливість синтаксичних структур, їх модифікації в функціональному плечі підтверджує тезу, висунуту М.Н.Кожиною про те, що мова не просто система мови, а "функціонуюча система" /в різних сферах мовної діяльності/ і що саме такий підхід диференціації мови виявляє те, що "його комунікативна функція є не потенціальною, а реальною, діючою".

Для нашого дослідження важливі два фактори: 1/ структурно-семантичний і 2/ комунікативно-дискурсивний. З точки зору семантики, досліджувані нами структури є по суті видільними /або оцінно-видільними/.

З точки зору комунікативно-дискурсивної, вони проявляють залежність від попереднього тексту, але ще в більшій мірі – від подальшого.

Базисна модель директивного висловлювання містить з точки зору синтаксису:

Необхідно розглянути, як ця базисна модель безпосередньо реалізується в тканині НТГ.

Наша робоча гіпотеза: всю багатогранність засобів вираження директивності в НТГ зводимо до відповідного набору основних синтаксичних моделей.

Синтаксична структурна схема складного речення – це відрізок тексту між двома краками або знаками, що їх замінюють, і які містять кілька предикативних ядер, а не одно, як у простому реченні.

При аналізі мовного матеріалу ми звернули увагу на: 1/ основні синтаксичні моделі вираження директивності в НТГ; 2/ частотність вживання синтаксичних конструкцій; 3/ перехрещення /взаємодій/ вираження значення директивності та модальності можливості, необхідності й бажаності; 4/ появу в загальногнаних моделях синтаксичних конструкцій в системі мови нових функцій – накладання значення директивності на інші категоріальні значення, такі як акцентуація; 5/ установлення різних видів синтаксичних конструкцій та їх актуалізація.

Перейдемо до розгляду фактичного мовного матеріалу. На основі

цих критеріїв нами було встановлено такі моделі синтаксичних одиниць:

- 1/ директивні конструкції з "wir";
- 2/ директивні синтаксичні конструкції з модальними дієсловами;
- 3/ конструкція "sein + zu + Infinitiv" змістового дієслова;
- 4/ імперативні форми;
- 5/ конструкції "sein (Präsens Konjunktiv) + Partizip II";
- 6/ конструкція "man + Präsens Konjunktiv";
- 7/ ад'єктивні модальні конструкції "es + sein + Adjektiv + zu + Infinitiv, dass ... і конструкція "sein + Adjektiv + bar";
- 8/ пасивні конструкції з директивним змістом;
- 9/ директивні конструкції з іменником;
- 10/ вставні конструкції з директивним змістом;
- II/ директивний інфінітив;
- 12/ директивний прийменник I і II.

Таблиця № I

ЧАСТОТНІСТЬ ВИЖИТТЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ
ДИРЕКТИВНОСТІ В НГТ

№ пп	Засоби вираження директивності	Кількість прикладів	Продуктивність вибірково середня у кожній моделі в % делі	
			Продуктивність	Вибіркове середнє у кожній моделі
1.	Директивні конструкції з "wir"	I 961	28	0,2842
2.	Директивні синтаксичні конструкції з модальними дієсловами	II 88	17	0,1721
3.	Конструкція "sein + zu + Infinitiv"	I 064	15	0,1542
4.	Ад'єктивні модальні конструкції	I 003	14	0,1453
5.	Імперативні форми	448	7	0,0649
6.	Конструкція "sein (Präsens Konjunktiv + Partizip II"	388	6	0,0562
7.	Конструкція "man + Präsens Konjunktiv"	286	4	0,474
8.	Пасивні конструкції з директивним змістом	201	3	0,0291
9.	Вставні конструкції з директивним змістом	I 78	2,9	0,0255
10.	Директивний інфінітив	III	1,6	0,0162

11. Директивні конструкції з іменниками	36	0,5	0,0005
12. Директивний дієприкметник I і II	18	0,2	0,0002

Всього: 6900

Г л а в а II, що складається з трьох розділів, присвячена розгляду директивного висловлювання /ДВ/ в лінгво-мовленнєвому аспекті, тому що дані висловлювання мають відповідні риси своєрідності, залежні від соціального контексту і специфіки мовного акту, в якому завжди два учасники: адресант і адресат /автор і читач/. Реалізація авторської інтенції декодується в кінцевому продукті комунікації – тексті, в якому досить середньо і специфічно відображається мотивація висловлювання, адресація і вираження дії, до якої стимулюється адресат.

Саме ці фактори ми виділили і розглянули з позиції лінгвостилістичної, а саме ця позиція, як вище було сказано, багато в чому визначена лінгво-мовним підходом до вивчення директивів в НТТ.

Зважаючи на те, що НТТ більшою мірою, ніж текст будь-якого іншого функціонального стилю рерахований прямо і безосередньо на дію розумового характеру, або на каузачію будь-якої практичної дії адресата, ми погоджуємося з думкою, що текст – "динамічна величина" / Motesch W., Reis M., Rosengren I., 1990, 124 ; Колманський Г.В., 1990, 69/.

У комунікативному акті як мінімум два учасники: адресант /автор тексту/ і адресат /читач/, на якого направлено висловлювання, при мовному оформленні якого враховуються такі основні мовно-розумові акти, зв'язані з мовною комунікацією: адресування, мотивація, вказівка на дію, до якої стимулюється адресант.

Вибір /відбір/ мовних засобів при оформленні адресування, мотивації і вказівки дії, до яких спонукається адресат, знаходиться, натурально, в прямій залежності від функціонального стилю і жанру тексту.

Відомо, що директивне висловлювання є невід'ємною складовою частиною НТТ, оскільки сам текст вважається нами як "мовна дія... і далі, "тексти – це не тільки результат попереднього планування, вони самі є комунікативними діями" /Motesch W., Reis M., Rosengren I., 1990, 99/. Тому "техніка" подання директивного висловлювання передбачає вибір відповідних мовних засобів, які варіюються не

тіжки в залежності від основної цілі директивного висловлювання, а й від авторської інтенції. З другого боку, цей вибір в деякій мірі визначається і функціональними стилем або жанром тексту.

При цьому функціональний стиль розуміється як стійка система, спроможна регулювати відбір мовних засобів у своїх конкретних текстах проявах /Разінкіна М.Н., 1988/.

Науковий стиль, як і будь-який інший функціональний стиль, має вплив на відбір мовних засобів, відповідних найбільшов міров комуникативному завданню даного висловлювання /Зверва Е.Л., 1985, 207/.

Для НТТ можуть бути виділені ряд особливостей мовного вираження адресації, оскільки читач /адресат/ потенціально.

Узагальненість, потенціалність ДВ відображається в кожній конкретній мові за допомогою відповідних лінгвостилістичних засобів.

При аналізі мовного матеріалу були виявлені такі експліцитні мовні засоби, що сприяють вираженню адресації:

- директивні конструкції з "wir";
- імперативні форми /особливо II особа однини/.

Так, при вживанні форми імператива II особи однини адресат частіше спонукається до виконання відповідних розумових дій. Наприклад: Berechne immer auf 1000 Liter fertigen Mörtel 13333 Liter lose Masse! (PStT, 22).

Також було встановлено, що директивні конструкції сприяють інтратекстовій реляції, а значить і логіці викладу матеріалу, становлячись широко вживаним метамовним засобом при вираженні директивності. Наслідки цього лінгвостилістичного аналізу відображені в таблиці № 2. Знаком "+" в ній відмічена наявність тієї чи іншої основної текстової реляції. Знаком "-" — її відсутність.

Таблиця № 2

ДИРЕКТИВИ, ЯКІ СЛУЖАТЬ ДЛЯ ВИРАЖЕННЯ АДРЕСАЦІЇ

	Інтратекстові	реляції	Екстратекстові	реляції
відсилка до глави, розділу, параграфа, абзаца	відсилка до глави, розділу, параграфа, абзаца	відсилка до глави, розділу, параграфа, абзаца	відсилка до глави, розділу, параграфа, абзаца	відсилка до глави, розділу, параграфа, абзаца
	графіко-математичного матеріалу, схем, формул, таблиць, графіків	змістових компонентів тексту /тези, висновків, положень/	компонентів тексту /тези, висновків, положень/	кві експерименту, посліду, практики
II особа однини	+	+	+	+

wir + Infinitiv	+	+	+	+
wir+wollen+Infinitiv+		+	+	+
вставні конструкції	+	+	+	+
директивний інфінітив	-	-	+	+
директивний дієприкметник II	-	-	+	+

Мотивація в НТТ має ряд специфічних рис. З одного боку, вона знаходить своє вираження в таких категоріях тексту, як логічність, зв'язаність, об'єктивність переказуваного матеріалу, з другого, - вона нерозривно пов'язана з модально-експресивною функцією. Під такою функцією можна розуміти "дію на емоційне середовище адресата /аргумент/, і засоби, що забезпечують таку дію - "значення функції" /Людський фактор в мові. 1991, 34/.

Ось чому лінгвісти постійно вказують, що директивність в НТТ спирається на три модальні сфери: бажаність, можливість, необхідність /Зільберман Л.І., 1988; Беляєва Е.І., 1988; Гречко З.К., 1986/.

Наведемо приклади:

- директивність в узгодженні з модальним значенням "бажаність":
Oft ist es wünschenswert, parallel betriebene Brunnen - und Pumpenanlagen möglichst gleichmäßig im Verlauf der normalen Betriebszeit zu belasten (ZPdW u R, 61).
- директивність в узгодженні з модальним значенням "можливості":
Gelegentlich ist auch möglich, Einzelquellen kurzfristig abzuschalten (Z u V i d B, 38).
- директивність в узгодженні з модальним значенням "необхідність":
Es ist daher erforderlich, die Abdichtung noch während der Fortführung der Bauarbeiten durch vorübergehende Massnahmen vor Schadeinwirkungen zu schützen (Dsch H, 155-156).

Зібраний нами матеріал дозволив виділити специфічні синтаксичні конструкції із значенням директивності, які служать в НТТ вираженням мотивації завдяки їх аргументувачому і акцентувачому змісту.

Як правило, такі конструкції є чотиричленими-п'ятичленими, наприклад:

Es muss natürlich vorausgesetzt werden, dass der Beton prak-

tisch vollständig verdichtet ist (B, 73).

Конструкція складається із займенника, модального дієслова, інтенсифікатора і інфінітива.

Особливим ознакам акцентуючих конструкцій є різні лексичні інтенсифікатори і модальні слова, модальні частки, прислівники часового і модального характеру, а також локальні уточнення.

Модально-аргументуючі конструкції відрізняються особливою прагматичною спрямованістю. Виражаючи директивність, вони сприяють логічному викладанню думок, реалізації причинно-наслідкових, умовних відношень та відношень мети. При аналізі особлива увага була приділена класифікації інтенсифікаторів.

Аргументуючі інтенсифікатори можуть бути чотирьох видів:

1/ узагальнюючі / allgemein, generell, im allgemeinen, zusammenfassend /, як наприклад: Generell kann man feststellen, dass vermaschte Topologien ...Ausnahmeerscheinungen sind (ZN, 11).

2/ доповнюючі / ergänzend, einschränkend, in diesem Zusammenhang u. a. w. /, як наприклад: Ergänzend soll in diesem Zusammenhang erwähnt werden, dass die Dämpfung eines Kabels frequenzabhängig ist, sie steigt mit zunehmender Frequenz an (A, 233).

3/ підсумкові / schliesslich, abschliessend, folglich u. a. m.) як наприклад: Schliesslich muss man auch wissen, was der jeweilige Computer leisten kann und was nicht, und wann ein Computer für die Lösung eines Problems sinnvoll eingesetzt werden kann (CidG, 37).

4/ прогнозуючі / ferner, bald u. a. /, як наприклад: Ferner muss man unterscheiden, ob die Antennen in der E- oder H- Ebene als Gruppe angeordnet werden (A, 204).

Думається, що найяскравішим засобом вираження міри емоційності висловлення є оклична форма речення. Саме вона допомагає в деяких випадках експліцитувати директивний характер висловлювання, а воно, як ми впевнились вище, може бути захованим, завуальованим та виявляється лише за допомогою широкого контексту (Шаховський В. І., 1987, 98/).

Відомо, що окличні речення не утворюють окремого комунікативного типу речень. Ось чому такі речення можна спостерігати у всіх основних комунікативних типах речень: розповідних, збулжувальних, за-

питальних. Окличні речення – завжди сигнал про особливу емоційність висловлювання.

В НТТ емотивні сигнали зв'язані із зоровими, графічними образами. Читач повинен адекватно декодувати знак оклику. Це сигнал особливості міри категоричності, виділення, фокусування уваги читача на тій чи іншій інформації. Не впадайте до класифікації директивних висловлювань щодо ознак емотивності, відмітимо лише, що автор наукового тексту у подібних випадках має намір діяти на читача й емоційно, щоб більш дійово зацікавити, залучити увагу, попередити, підстрахувати, заповнити тощо.

Розглянемо приклади.

В директивах з інфінітивом, що йдуть один за одним, автор категоричний у висновках та рекомендаціях. Крім того, подібний паралелізм у вживанні синтаксичних форм у взаємодії з окликом викриває позицію автора, авторську модальність: *Gewindegänge stets schmiegen! Verbindeungsfläche säubern!* тощо.

Зрозуміло, ми повинні обмежитись неповним списком дієслів, що відображають характер дій, на які вказується в директивах, тобто до яких стимулюється адресат. При цьому ми використовуємо інфінітиви найбільш частотних дієслів, що зустрічаються в досліджуваних нами синтаксичних конструкціях директивного змісту.

Як показав досліджуваний мовний матеріал, всі інфінітиви директивів можна віднести до двох основних груп.

До першої групи відносяться інфінітиви дієслів мовної і розумової діяльності. Читача-адресата закликають згадати, зважити, звернути увагу, мати на увазі, пам'ятати, порівняти, впевнити тощо. Ці дієслова типу *achten, beachten, erwägen, berücksichtigen, sehen, überprüfen, vermerken, denken, erwarten* usw.

/дієслова розташовані нами в зменшувальній частотності/.

Наприклад: *Es muß daher beachtet werden, welcher Arbeitsbereich für welche Kanäle oder Bereiche der verschiedenen Normen geeignet ist (A, 130).*

До другої групи відносяться дієслова практичної або фізичної дії: *erfüllen, herstellen, vereinen, verformen, anpassen, einsetzen, drehen, regeln, montieren, brennen* usw.

Наприклад: *Ein solches Metall ist ohne zusätzliches Rekristallisationsglühen beliebig verformbar, da während der Verformung Reine bleibende Kaltverfestigung auftritt (TSt, 31).*

Семантичний компонент висловлювання, пов'язаний з кореляцією позитивний/негативний зміст директива, одержує своє граматичне вираження через заперечення "nicht" та "kein". Негативна семантика пов'язана із вираженням різних типів заборони, попередження небажаних наслідків і take in. Наприклад: Eine Belüftung über das Rückschlagventil ist nicht zu empfehlen; da der Ventilverschluss durch häufiges Öffnen und Schließen undicht werden kann (Sg, 120).

Заборона може бути виражена і більш категорично, наприклад, у тому разі, коли наявність модального дієслова та вигук сприяє вираженню заборони, що стосується застосування вибухонебезпечних хімічних речовин у певному технологічному процесі, наприклад:

Benzin, Benzol, Azeton dürfen nicht verwendet werden (BDU, 115)

Імплицитне заперечення міститься в рекомендаціях в реченнях з "zu vermeiden", наприклад:

Um größere Umschärfen zu vermeiden, ist der Film unmittelbar an der Schweißnaht anzubringen, und zwar an der Wurzelseite

(PW, 131)

Графічні засоби підсилюють категоричність заборони, наприклад:

In Spanbetondecken dürfen keine Dübel eingebohrt werden (Sg, 125-126).

Не останню роль відіграє при вираженні негації жанр тексту. Якщо тексти являють собою офіційні вказівки, рекомендації, то адміністрація визначає /розробляє/ певні дії, облігаторні для виконання.

Тут використовуються різноманітні мовні штампи, як наприклад:

"Hinweise für die praktische Anwendung", "Sonstige Hinweise",

"einige allgemeine Hinweise":

Zum Einbau solcher Sicherungen nur einige allgemeine Hinweise, da die Gebrauchsanweisung des Herstellers ausführliche Angaben enthält.

- Einbausicherungen sind so zu befestigen, daß die Schraubenköpfe nicht nach dem Entfernen des äußeren Schlüssel-schildes zugänglich werden (Sg, 60-67).

Класифікація лексико-граматичного зрізу принципом категоричності/некатегоричності при вираженні директивності носить градуальний характер, через те, що висловлюванню притаманний завжди деякий ступінь категоричності від дуже сильної, до заниженої, послабленої, пом'якшеної

лому тексті, складові частини моделі /блок-акцентуатор та блок фактуальний інформатор/, напвнення моделі, лексичне і граматичне /інтенсифікатори, лексико-граматичні форми наказу/ використання графічних засобів тощо - свідчать про те, що директиви можуть бути віднесені до метамови ПТТ.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. О скрытом прагматическом воздействии в научно-техническом тексте // Прагматика и типология коммуникативных единиц языка.- Днепропетровск: ДГУ, 1989.-С.89-92 / у співавторстві/.

2. Некоторые способы выражения директивности в научно-техническом тексте // Пути повышения эффективности речевой деятельности в условиях деловой коммуникации.- Челябинск, 1990.-С.68.

3. Lexikalisch-grammatische Mittel beim Ausdruck der Direktiven // Das Wort. - Moskau, 1991. -S.61-65.

4. Директивные конструкции с " wir " в немецком научно-техническом тексте // Когнитивная и коммуникативная структура текста. Функциональный анализ.- Днепропетровск: ДГУ, 1991.-С.66-68.

5. Некоторые особенности выражения директивности в научно-техническом тексте // Тезисы международной конференции "Иностранные языки в научной деятельности специалиста".- Ташкент, 1991.-С.157-158.

6. Употребление директивных конструкций в научно-техническом тексте // Проблемы языков для специальных целей научной и профессиональной коммуникации.- Киев, 1992.-С.62-63.

7. Особенности употребления вставных конструкций в научно-техническом тексте /на материале немецкого и английского языков/ // Методы сравнительно-сопоставительного исследования романских и германских языков.- Ярославль, 1992.-С.98-99.

8. Особенности употребления императива в научно-техническом тексте // Шклядная лингвистика. Научно-методические материалы.- Житомир, 1992.-Вып.5.-С.56-59.

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

457023

AB 30.132

AB 30.132